

Tirana Direnmek: Salisburyli John ve Thomas Aquinas Karşılaştırılması *

Kamil CAN **

Özet

Antik Yunandan günümüze kadar siyasal sistemler sınıflandırılmıştır. Platon ve öğrencisi Aristoteles günümüzde bu sınıflandırmanın kaynaklığını eden bir çizelgeyi ortaya koymuşlardır. Aristoteles yönetimi elinde bulunduran kişi ya da kişilere göre bir sınıflandırma yaparak bu yönetim şekillerinin iyi ve kötü olarak ikiye ayırmıştır. Sınıflandırılan bu siyasal sistemler arasında monarşik bir yönetim olarak tiranlık, krallığın yozlaşmış ve zorba bir yönetim şekli olarak kabul edilmiştir. Tiranlık sisteminin yöneticisi olan tiranlar ortak iyiliği hiçe sayarak kendi çıkarları için çalışmış ve halkının nefretini kazanmışlardır. Toplumsal bir eylemin gerekliliği tartışılarak, tiranların sonunun ne olduğuna dair tartışmalar yapılmış ve pek çok eser verilmiştir. Bu çalışmada tirana direnme konusunda orta çağda önemli eserler veren Salisburyli John ve Thomas Aquinas'ın düşüncelerinin karşılaştırılması yapılarak tiranlık rejimine karşı düşünceleri ile zorba ve zalim bir şekilde yöneten tiranların sonunun nasıl olacağı incelenmektedir. Salisburyli John ve Thomas Aquinas bir bütün olarak konuyu ele almamış olmalarına karşın eserlerinde tiranlığı ve tiranların sonlarına üzerine değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler

Salisburyli John, Thomas Aquinas, Tiranlık, Tirana Direnmek

Resist Tyrant: A Comparison Between Salisbury John and Thomas Aquinas

Abstract

Political systems have been classified since ancient Greece. Plato and his student Aristotle have put forward a chart that is the source of this classification today. Aristotle made a classification according to the person or persons holding the administration and divided these management forms into two as good and bad. Among these classified political systems, tyranny as a monarchic government was accepted as a corrupt and bullying form of the kingdom. The tyrants, who are the rulers of the system of tyranny, ignored the common good and worked for their own interests and gained the hatred of their people. Discussing the necessity of a social action, discussions were made about the end of the tyrants and many works were given. In this study, by comparing the thoughts of John and Thomas Aquinas from Salisbury, who made important works in the middle ages in terms of resistance to tyranny, how the end of the tyrants who managed in a tyranny and cruel way will be examined. Although John and Thomas Aquinas from Salisbury did not address the issue as a whole, they evaluated tyranny and the end of the tyrants in their works.

Keywords

Salisbury John, Thomas Aquinas, Tyranny, Resist Tyrant

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, kamilcan5@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1872-6008

Atıf yapmak için / To cite this article: Can, K. (2020). Tirana Direnmek: Salisburyli John ve Thomas Aquinas Karşılaştırılması. Akademik İzdüşüm Dergisi,5(2): 281-294.

GİRİŞ

Yüzyıllar boyunca iktidara itaat ve direnme ikilemi, insanoğlunun yönetim felsefesini oluşturmuştur. Topluluk halinde yaşamayı öğrenen insanoğlu, kendisi seçtiği ya da yaratıcının gönderdiği bir lidere tabii olmuştur. Anarşik bir ortamın yok edilmesi ve belirlenen düzene uyma zorunluluğu oluşturulmuştur. Bu düzeni bazen yaratıcı tarafından, bazen de insanlar kendi iradeleri ile koymuştur. Yasaların ve kuralların kaynağı toplumun sisteme karşı itaat etme duygusunu yönlendirir. Seçilen ya da gönderilen lider, halkın üzerinde sorumluluk ve söz sahibi olduğu yüzyıllar boyunca kabul görmüştür. Fakat liderin uygulamış olduğu politikalar ve davranışları halkın tepkisini yahut onayını almıştır. Antik Yunandan günümüze kralın tiranlaşması ve bunun sonucunda halkın veya bireyin nasıl bir yol izleyeceği tartışılmıştır. Kralın tiranlaşması sonucunda öldürülmesinin söz konusu olup olmayacağı ve halkın tepkisinin nasıl olması gerektiğini hem Batı-Hristiyan düşüncesi hem de Doğu-İslam düşüncesi tartışmıştır.

Siyaset biliminde hükümet biçimlerinin sınıflandırılmasını Platon'un Devlet adlı eserinde ve ardılı Aristoteles'in Politika adlı eserinde görmekteyiz. Aristoteles hükümet biçimlerini önce üçü ayırır, krallık, aristokrasi ve cumhuriyet; ardından yönetim biçimlerinin yozlaşmış biçimlerini tiranlık, oligarşi ve demokrasi (II.V.2,4) şeklinde belirtir.

Aristoteles'in sınıflandırılmasında yer alan tiranlık yönetimi tarihsel olarak oldukça eski bir dönemde karşımıza çıkmaktadır. Tiranlık yönetiminin başında bulunanlara 'tiran' adı verilmektedir. Tiran kavramına; "eski Yunan ve ortaçağ İtalyan kent devletlerinde kuvvet yoluyla ele geçirdiği iktidarı tek başına elinde tutan kişi" (Aşukin vd., 1979) olarak genel geçer bir tanım yapılmaktadır.

Tiran kavramı M.Ö. 7. yüzyılın ortalarında şair Arkhelaos'un bir parçasında görmekteyiz. "Çekememezlik yüreğimde hiç yer etmedi ve tanrılar tarafından oluşturulan düzene karşı hiç öfkeli değilim. Bir tiranın yüce gücünü istemiyorum. (*megales d'ouk ereo turannidos*"). Tüm bunlar gözümde pek ıraktır" (Delacampagne, 2003: 25). *Tyrannis* ya da *Turannis* şeklinde kullanılan kelimenin kökenine dair tartışmalarda Yunanca kökenli olmayıp, Lidya kökenli –ki Anadolu coğrafyasında yer almış olması ve doğulu olarak adlandırılan toplumlarla iletişim halinde olmuş olabileme ihtimali nedeniyle- olduğu iddia edilmektedir.[†] Lidya'nın Anadolu coğrafyasında yer alması ve dil kökeni bağlamında doğulu olduğu belirtilmektedir. Kavram ilk kullanıldığı dönemde "efendi" anlamında kullanılırken sonradan 'despot'[‡] anlamı kazanmıştır (Kaya, 2016: 26). Kelimenin anlam değişikliği, Yunanlıların doğudaki zorba ve despotları tanımlamak amacıyla tiran kelimesini kullanmış olmaları nedeniyle gerçekleşmiştir (Ağaoğulları, 2009: 36).

Antik Yunan kökenli *Tyran* kelimesi, ile Yunanlılar halkın içinden ya da yüksek sınıflara mensup birisinin, halkın güvenini ve saygısını kazanarak, hükümeti devirerek tek başına iktidara gelmiş kişileri kastetmişlerdir. Öyle ki tiranların halkın sevgisini kazanmış bir şekilde iktidara gelmiş ve kendini halka karşı hizmet eden bir idareci gibi göstermiştir. Tiranlar genellikle yetenekli kişilerdir. Ayrıca dönemlerinde yapmış oldukları çalışmalar ve yatırımlar onları halkın gözünde saygın bir konuma getirmiştir. Yapmış oldukları hizmetleri genel olarak "...yurtları içinde sükun, güvenlik düzeni sağlamak ve ekonomik gelişime önem vermekle, oturdukları şehirleri anıtsal binalarla süslemekle, dine ve güzel sanatlara karşı özel bir ilgi göstermişlerdir"(Mansel, 2014: 189). Tiran halkın hizmetinde olan bir hizmetkar gibi göz

[†] 'Tiran' kelimesinin doğudan geldiğine dair, Asya kökenli olduğunu savunan bir eser için bakınız: Delacampagne, Christian (2003). Filozof ve Tiran.(Çeviren: İnci Malak Uysal). Ankara: Epos Yayınları

[‡] 'Tiran' kavramı ve 'despot' kavramının ayrımını görmek için bakınız: Aşukin, N.S.,Butirskiy, N.P ve Veber, A.İ. (1979). Politika Sözlüğü. (Çeviren: Mazlum Beyhan). İstanbul: Sosyal Yayınlar

boyamış ve çaba harcamış olmasına karşın ardılları sadakati sağlayacak bir ideoloji oluşturamamıştır (Freeman, 2018: 143)

Olumlu yönde yapılan işlerin olmasına karşın Tiranlık yönetimi yozlaşmış ve hatta halkına zulüm eden bir yönetim halini almıştır. Platon, Aristoteles, Sokrates ve onların ardılları olarak kabul edilen filozoflar bu yönetim biçimini kınamışlardır (Delacampagne, 2003: 24).

Aristoteles Politika eserinde, iktidardaki yöneticinin gücünü "... umumun menfaatine göre kullandıkları zaman hükümet gerçek hükümet şekillerinden " (III.V.1) olduğunu ve krallık yönetiminin gerçek bir yönetim şekli olduğunu kabul ederken; gücü "... hususi menfaatleri bakımından hükmeden hükümetler bozulmuş hükümet şekilleridir.." (III.V.1) olarak betimlemesiyle de tiranlık yönetiminin bozulmuş bir yönetim şekli olduğunu belirtir. Pasajın devamında ise "... krallığın bozulmuş şekli tiranlık..." (III.V.3) "Tiranlık, yalnız hükümdarın menfaatini güden bir monarşi şeklidir..." (III: V.3) diye belirtmiştir.

Tarihin bilinen ilk tiran katilleri Harmodios ve Aristogeiton adında iki Atinalıdır. Tiran Peisistratos'un oğulları Hippias ve Hipparkhos babalarından devrıldıkları tiranlık rejimini devam ettirmişlerdir. Hippias babasının yerine geldiği zaman daha baskıcı ve despot bir yönetim sergilemiştir. Bu süreç içerisinde kişisel bir sorunun siyasal nefrete dönüşmesiyle Harmodios ve Aristogeiton, Hipparkhos'u öldürmüşler ve Hippias ise suikasttan kurtulmuştur (Newell, 2019: 64-65). Her ikisi de düzenledikleri suikastın ardından Hippias'ın emriyle işkencelerle öldürülmüşlerdir. Birer kahraman olarak anıldılar ve adlarına pek çok heykellerin yapıldığı iddia edilmektedir (Delacampagne, 2003: 37-38).

Aristogeiton ve Harmodios'un yapmış oldukları suikast, ilk defa *tyrannicide* (tirani öldürme) düşüncesinin pratiğe dökülmüş halidir. Fakat ne yazık ki yüzlerce yıl sonra Avrupa siyasal düşüncesinde açık yüreklilikle Salisburly John tarafından ortaya atılacak ve ardından tartışmalar başlayacaktır. Tiranların hükümetten men edilmesinin bir başka pratiği ise kan dökülmeden Harmodios ve Aristogeiton'un elinden kurtulan Hippias'ın yönetiminde görülmektedir. Aristokratlar ve demokratların birleşmesi ile beraber M.Ö. 510 yılında Hippias can güvenliğinin sağlanması şartıyla yönetimden el çekmiştir (Mansel, 2014: 210-211).

Antik Yunanda hukuki olarak demokrasiyi korumak amacıyla önlemler alınmıştır. Demophantas Kararnamesi M.Ö. 410 yılında iki katilide anarak tiranlık için önlemler alınmış ve ardından bu kararnameyi takip eden Eretrialıların M.Ö. 341 yılında yürürlüğe soktukları geniş kapsamlı anti-tiran yasası, M.Ö. 330'lu yıllarda Erosos anti-tiran yasası ve Troya'da M.Ö. 280 yılında öncekilerden daha gelişmiş ve genişletilmiş yasa yürürlüğe girmiştir (Kırdım, 2020: 141-142). Hippias'ın yönetimden el çektilmesi, antik Yunanda tehlikeli olduğu düşünülen kişinin haklarından yoksun kalmadan on yıla kadar uzaklaştırılması ile sürgün etme eyleminin pratiğe kavuşmuş bir örneğidir (Finley, 2003: 37-38).

Tiranın öldürülmesi ve onu öldürene karşı ödülleri verileceği, eylemi gerçekleştirene ve ailesine belirli şartlar altında önemli olabilecek yardımların yapılacağı, tiranın başa geçmesinde yardımcı olanların cezalandırılması gibi yaptırımları ele alan Troya anti-tiran yasası (Kırdım, 2020: 135-138), ilk *tyrannicide* eyleminin ardından ortaya çıkan bu sorunların çözüme kavuşturulması ve demokrasinin korunması amacıyla oluşturulan yasalar arasında en keskin yaptırımlara sahip olanıdır.

Tiranların kötü olduğunu ve hatta onları öldürmenin bir görev olduğunu kabul edilmesi, katillerinin birer kahraman olarak yüceltilmesini sağlayan düşüncenin temellerini Aristokrasi sınıfının etkisi olduğu görülmektedir. İktidarlarını kaybeden sınıf tekrar iktidarı ele geçirmek için halkı etkilemiş olmaları tiranların öldürülmesi hususunda kaynaklık etmektedir (Mansel, 2014: 189).

Çalışma tirana direnme konusunda önemli düşüncelerini ortaya atan, orta çağ Avrupasının teolog filozofları Thomas Aquinas ve Salisburyli John'un eserleri üzerinden tiranlık rejimine ve tiranı öldürme (*tyrannicide*) eylemine karşı düşüncelerinin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Salisburyli John ve Thomas Aquinas bir bütün olarak konuyu ele almamış olmalarına karşın eserlerinde tiranlığı ve tiranların sonlarına üzerine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Thomas Aquinas'ın De Regno (krallık üzerine) bazı kaynaklarda De Regiune Principum (Prenslik Yönetimi Üzerine) eseri ile Salisburyli John'un Policraticus eseri ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci kısmında Salisburyli John'un tiranlık rejimine bakış açısına yer verilerek *tyrannicide* eyleminin gerekliliğine dair düşünceleri incelenmiştir. İkinci kısımda ise Thomas Aquinas'ın tiranlık rejimine bakış açısına yer verilmiş olup *tyrannicide* eylemine karşı düşüncelerine ve halkın tiranlara karşı nasıl tutum sergilemeleri gerektiği incelenecektir. Son kısımda sonuç olarak iki düşünürün *tyrannicide* eylemine dair fikirlerinin karşılaştırılması yapılacaktır.

SALİSBURYLİ JOHN VE TİRANLIK ANLAYIŞI

Salisburyli John, gününün en bilgili ve eğitilmiş adamı olarak bilinen ününe karşın, Batı dünyasında günümüzde pek bilinmemektedir. 12. Yüzyıl Rönesans'ının bu "en güzel çiçeği", gerekli dikkati üstüne çekememiştir (Taylor, 2006: 133). John günümüzde dikkat çekmemiş olmasına karşın, papistlerin (papa taraftarlarının) ilk sözcüsü olmuş ve tirana direnmeyi doktrin olarak ilk defa kullanan yazarlar arasındadır (Ebenstein, 1996: 101-103) ve ortaçağ siyasal düşüncesinde üstünde fazla durulmayan "siyasal boyun eğme yükümlülüğü" meselesini gündeme getirmiştir (Ağaoğulları & Köker, 2006: 218).

Salisburyli John çalışma konumuz olan 'tiran sorunu' başta olmak üzere ortaçağ içinde değinilmemiş konuları ele almış olduğu eseri Policraticus döneminin en önemli eseri olmuş ve 1159'da kaleme almıştır. John'un *Policraticus* sözcüğünü 'devlet adamının kitabı' anlamı vererek ilk kez kullandığı sanılmaktadır (Şenel, 1995: 253).

John'un eseri, orta çağda Aristoteles'in tanınmadan önce yayınlanmış olması nedeniyle ilk defa siyasi felsefeyi sistematik bir şekilde incelemektedir (Abadan, 1959: 112). Policraticus'u önemli bir eser olarak görülmesinin bir başka nedeni ise; papist bakış açısının en keskin bir şekilde sunulmuş olmasıdır (Ebenstein, 1996: 99).

Policraticus'un tamamlanarak ortaya çıkmasında dönemin önemli olaylarının etkisi görülmektedir. II. Henry'nin Fransa'ya karşı savaşta kiliseyi vergilendirmesi John'un Policraticus'u tamamlanmasında etkili olmuştur. Yıllarca toplamış olduğu malzemeler sonucunda eserini tamamlamış ve II. Henry'nin almış olduğu bu kararların dini ve etik değerleri yıktığını düşünmüştür. Policraticus ile John bu saldırıya karşı bir yanıt vermiş ve ayrıca Hıristiyanlığın ahlaki değerlerine ve toplumsal değerlerine karşı bir tehdit olarak algılamıştır (Taylor, 2006: 136). Salisburyli John'un fikir dünyasında din ve din kurumlarının her şeyden üstün bir konumda olduğu anlaşılmaktadır.

Salisburyli John, şahit olmuş olduğu olaylar ve eğitim hayatının ona katmış olduğu din algısı onu bir papist yapacaktır. Öyle ki, Russel, Augustinus'un Tanrı Kenti adlı eserinde kiliseyle devletin ayrılması ve devletin, bütün dinsel konularda kiliseye baş eğerek sadece Tanrısal kentin bir parçası olması gerektiği konusundaki (1972, 109) bir görüş bildirdiğini açıklamış olsa da 'iki kılıç' kuramının sahibi olarak Papa Gelasius'un iki otorite –devlet ve kilise- arasındaki ilişkiyi tanımlamıştır. Fakat kendisi Hz. İsa'nın hem dini ve hem de devlet iktidarını kendinde barındırdığını ve onun ardından gelenlerin, ikisini de bir arada barındıramayacağını savunarak iki otoriteyi birbirinden ayırır. İktidarın otoriteyi Tanrı'dan aldıklarını savunmuştur. Ama iki iktidar arasında oluşan anlaşmazlıklar ve birbirlerine karşı

hangisinin üstün geleceğini belirtmemekle beraber Gelasius'un kilisenin ayrıcalıklı olduğunu göstermektedir.

John, kralın otoriteyi kilise tarafından aldığını, kilisenin kan dökücü eylemlerinde kralı kullandığını, onun kilisenin aracılığıyla tanrının hizmetkârı olduğunu ve kutsal olan yasaların bedenen zorlayıcı iktidarı kullanan bir aracı olarak görmektedir (Nederman, 2009: 32). Kralın yapabildiği her şey Tanrı'dandır. İktidar, Tanrı'dan ayrılamaz, ama adalet ve şefkatini öğreten bütün şeyleri yapan Tanrı'nın eli için bir ikame olarak kullanılır.

John Policraticus eserinde bir bütün olarak tiran sorununu ele almamış olmasına karşın bölümler arasında onun tanımı yapmıştır. John'a göre tiranın tanımı: "... yasalara uygun olarak yöneten kişinin prens olmasına karşılık, tiran zora dayanan yönetimi ile halkı ezen kimsedir..." (Aktaran: Tunçay, 2018: 419), başka bir pasajda; "Genel bir deyişle tiran, zora dayalı bir yönetimle bütün halka karşı çıkan bir kimsedir; bir kimse yalnızca bütünüyle halka karşı tiran gibi davranmakla değil, en aşağı bir durumda bile duyurmakla böyle olabilir." (Aktaran: Tunçay, 2018: 413). Son olarak tiranın tanımını bir bütün olarak yapmış olmasa da kendinden önceki düşünürlerin tiranlık üzerine söylediklerine katıldığını belirtmektedir (Nederman, 2009: 190).

John'un yapmış olduğu tanımlamalar aslında karşımıza Aristoteles'ten bu yana görülen, halka hizmet etmeyen, kendi arzu ve istekleri doğrultusunda hareket eden ve en önemlisi de yasalara uymayan zalim, zorba yönetici profili karşımıza çıkarmaktadır. Fakat Aristoteles'ten farklı olarak "tiranın kuvvet kullanarak" yönettiğini belirtir (Ebenstein, 1996: 103).

İktidar ve şan'a olan düşkünlüğü hırs olarak adlandıran John, iktidara gelmek için bütün zenginliğini bu yolda harcayarak iktidarı ele geçiren kimse, artık denklikten hoşnutsuzluk duyar ve kendisini tiranlığa yükselteceğinden bahseder. Hırsın artması ile beraber denkliğin ortadan kalktığına ve adaletsizliğin hızlıca yükseleceğine ve hatta adaletsizlik tiranlığın yükseliş yolunu takip edeceğini belirtir. Adaletin olmamasını iktidarı ele geçirirken, hırsının da kölesi olan tiran, iktidarı, kendisinin başkalarına karşı üstün olduğunu ispatlamaya araç olarak kullanır, üstün gücün yalnızca kendisinde olduğunu ispatlamayı amaçlayacağını belirtir (Nederman, 2009: 163-164). Tiranın iradesinin, arzuların bir kölesi ve özgürlüğün yoksunluğundan yana uygulamalarda bulunması ve halkını bir köle gibi görüp onlara zulüm içerisinde bulunacağını belirtir (Nederman, 2009: 212). Kendi arzu ve isteklerini yerine getirmek ve onları uygulamaya koyabilmesi için iktidar olgusunu destekler niteliktekileri ve öncülü olanları hiçe sayarak, bütün iktidarın kendisinde olmasını arzu eder (Nederman, 2009: 192).

John, Policraticus eserinde yalnızca dünyevi tiranların olmadığını, dinsel tiranlarında olacağını, insanın insana karşı zararlı olabileceğini ama çok daha zararlı olanın dinsel ve dünyevi tiranlar olduğuna işaret eder (Nederman, 2009: 217). Tiranların insanlık için oldukça zararlı olduklarını belirtirken aslında onun katledilmesi ya da iktidardan men edilmesine dair düşüncelerini açıklamak için yer vermektedir.

Tiranın katledilmesi hususuna değinmeden önce, tiranın bazı zaman ve şartlar altında tanrı tarafından görevlendirilmiş olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. John'a göre otoritenin sahibi olan Tanrı tiranları kendisine bir hizmetkâr olarak günahkâr olanların üstüne bir ceza mahiyetinde göndereceğini ve günahkâr olanları düzeltmesini sağlayıcı bir araç olarak kullanacağını ve iyi olanların bu yolla tekrar eğitileceklerini savunur. Bu durum sebebinin ise halkın günahları onlara bir tiranın hükmetmesine sebep olmasıdır (Nederman, 2009: 201). Tiranların tanrı tarafından görevlendirilebileceğine (Nederman, 2009: 210) ve iktidara itaat edilmesini savunurken (Nederman, 2009: 28-29), aslında yalnızca Tanrı tarafından görev yüklenilmiş olana olmasını savunur. Yöneticinin uyruklarına karşı sert bir tutum içinde olmasının yalnızca Tanrı'nın izlemiş olduğu bir yol olduğu tekrar karşımıza çıkmaktadır. Kutsal

Kitapta[§] yer alan 1. ve 2. Krallar bölümünde ki anlatıları alıntıylaarak, "...adam, tiranlık yapmasına karşın yine de tanrının seçilmişiydi ve öyle olduğundan Kral onurunu kaybetmedi"[§]ğini bahseder (Nederman, 2009: 202). Yalnızca kendisinin inandığı Hıristiyanlık dini içerisinde yer alan tiranlar değil diğer dinlerdeki tiranlarında tanrıdan geldiğini kabul eder (Nederman, 2009: 201-202).

Salisburyli John'da Tyrannicide (Tiranı Öldürmek) Eyleminin Gerekliliği

John tiranlardan kurtulmanın en kullanışlı ve güvenli halinin Tanrı'nın şefkatine sığınarak ona dua edilerek bu zulümden kurtulmak olacağını belirtir (Nederman, 2009: 209). Tiranların öldürülmesine dair olan düşüncelerine karşılık tanrıya yapılacak dua ile tiranın tanrı tarafından yok edileceğini açıklaması kendi içinde bir paradoks yarattığı yanılısı ortaya çıkmaktadır. Fakat bu bölüm yalnız başına alındığında ve bütünlüğe bakılmadığı takdirde hatalı bir çıkarım olabilmektedir. Çünkü tarihsel bir olaya atıfta bulunmuş ve tekrar tiranların öldürülebileceğine dair kendine yeni bir alan açmıştır. İsrailoğullarının tiranlar tarafından yönetildiklerini ve onlar tarafından zulme uğradıklarını daha sonra Tanrı'ya dua edip, tiranların öldürülerek boyunduruktan kurtarıldıklarını belirtir (Nederman, 2009: 207). Tanrının izni doğrultusunda boyunduruğu altında oldukları tiranın öldürülmesi ile özgür olduklarına değinmiş olması, John'un 'tiran katli' hususunda kendisinin çelişkilere boğulmasını engellemeye ve savunusunu desteklemeye çalıştığı söylenebilir.

John Policraticus'ta sekizinci kitabın on yedinci bölümünde kutsal kitaptan alıntı yapar: "Ben çobanlara karşıyım! Koyunlarımdan onları sorumlu tutacağım, koyunlarımı gütmelerine son vereceğim. Öyle ki, artık kendi kendilerini güdemeyecekler. Koyunlarımı onların ağzından kurtaracağım, artık onlara yem olamayacaklar." (Hezekiel 4:10). Dinsel bir atıfta bulunarak tiranın öldürülmesi hususunda Tanrı'dan destek aldığını ve nasıl otoritenin asıl sahibinin Tanrı olduğunu savunuyorsa, tekrar ona başvurarak düşüncesini sağlam bir temel üzerine kurmaya çalışmıştır.

Eserinin başlarında Salisburyli John "... tiranları öldürülmek adil ve hakkaniyete uygundur. Kılıca sarılan, kılıçla mahvolmayı hak ..." (Nederman, 2009: 25) edeceğini, kılıçla gelenin kılıçla yok olacağını açıkça belirtmektedir. Kılıcın bir araç olarak seçilmesi aslında tiranın öldürülmesi için ne kadar kesin ve emin olduğunu göstermektedir. Ayrıca farklı bir betimleme daha kullanarak, tiranın kötülüğün emsali ve hatta öldürülecek olan olduğunu, tiranlığı zehirli bir kökten türeyerek çok tehlikeli, her alanı kaplayan bir ağaç olarak betimlemiş ve ardından balta ile kesilmesi gerektiğini savunmuştur (Tunçay, 2018: 419).

John, tiranlığın kamu suçundan daha kötü olduğunu belirterek, adaletin kendisini koruması için silahlanacağını ve kamu gücünün bir müdahalesinin olacağını belirtir. Fakat kamu gücünün ya da bireylerin müdahalesi için, halkın düşmanı olandan bir intikam alamayacağını belirtir ve mücadele etmeyen kişinin suçlu olacağını kabul eder (Nederman, 2009: 25). Buradan tam olarak bir ölçü alma ki bunu kamu düşmanını iktidardan edemeyeceği anlaşılabilir. Fakat hiçbir şekilde mücadele etmeyen kişinin de hem kendi benliğine hem de dünyanın genel refahına karşı bir suç işlediğini kabul eder.

Policraticus sekizinci kitabın on dokuzuncu bölümünde Julius Sezar ve onun soyundan gelenler arasında tiran olanların nasıl bir şekilde öldürdüklerini anlatmaktadır. On dokuzuncu bölümü tarih kitabından bir bölüm gibi okunabilir. Fakat burada John tiranların öldürülmesi hususunda yeni kaynaklar ortaya çıkarmıştır. Roma İmparatorluğu'nda tiran olarak kabul edilen iktidar sahiplerinin yakın çevresi tarafından ya da devlet mekanizmasının kendi iç

[§] Kutsal Kitap'tan yapılan alıntılar çalışma boyunca Kitap adlarıyla belirtilmiş olup, İncil (2013). İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları ve <https://www.kutsalkitap.org/>, <https://incil.info/>, <https://www.bursakilisesi.com/kutsalkitap/> adreslerinden yararlanılmıştır.

dinamiklerinin almış olduğu kararlar neticesinde tiranın öldürülmesine kabul ettirilmeye çalışılmıştır ve tutsak olan bir tiranın öldürülmesinin yasal olduğunu belirterek bu eylemin tiranı öldürme eylemi (Aktaran: Güngör, 2015: 224) olduğunu yeniden tekrar eder ve aslında onların öldürülmesinin gerekliliğini açıklamıştır.

John, Roma İmparatorluğu'ndan örnekler vererek tiranın öldürülmesi için kendine özel bir rezerv ortaya çıkarmaktadır. Roma imparatoru Neron'un bir tiran olduğunu ve hırs, şehvet gibi olumsuz olarak kabul edilen duygu ve eğilimler içinde bulunduğunu; Roma başta olmak üzere pek çok yerde Hıristiyanlara yapılan zulümleri anlattıktan sonra doğal afetlerin Roma İmparatorluğu'nda oluşturdukları etkileri anlatır ve ardından tiranları aldatmak ve ona yağcılık yapmanın yasal olduğunu, eğer diğer yollarla tiranın durdurulması zor ise öldürmenin onurlu bir şey (Nederman, 2009: 205) olduğunu, tiran sorununa değinmiş önemli tarihçilere göndermede bulunarak, tiranın öldürülmesini savunmuştur.

Tiranların zararlarının genel kabul gördüğünün açık ve cezalandırılmasının da belirgin (Nederman, 2009: 212) olduğunu, aslında sorunun ve cezalarının da ortak olabileceğini belirterek tiranların her nerede olursa olsunlar onları bekleyen bir ceza olduğunu bilmelerinin gerekliliği ortaya çıkar.

John tiranların öldürülmesini kesin bir şekilde ortaya koymuş fakat bazı şartları sıralamıştır. Bazı düşünüler John'un tiranı öldüren kişi için ortaya koymuş olduğu şartlar nedeniyle, kendisinin 'boyun eğme' düşüncesine karşı bir direnişi ortaya çıkardığını ve ardından ortaya çıkan durumlar ile beraber tohumunu filizlendirdiği 'tiranı öldürme' savının ne kadar tehlikeli olduğunun farkına vararak şartları eklediğini belirtmektedirler. Bu konu üzerine Şenel: "Onun bu sözleri ortaçağda farklı bir ses olarak yankılar yaratmıştır. Ancak kendi sesinin yankısından kendisi de ürkmüş olmalı ki, kitabında tiranların öldürülmesi yolunda attığı yürekli adımlarını bir bir geri aldığini görürüz"(1995: 254).

Şenel'in geri adım olarak kabul ettiği şartlar: tiranı öldürecek olanın, tirana karşı yeminle ve sadakat yükümlülüğünde olanların tiranı öldürmemesi ve kullanılacak olan tekniklerde ise, zehir kullanılmamasını ve bu yöntemin kendi deyimiyle kafirler tarafından kullanıldığını, dini olarak yöntemin kullanılmaması gerektiğini savunur (Nederman, 2009:209).

Açık olarak karşımıza, tirana yeminle bağlı olan ya da hep sadık olma yükümlülüğü altında olan kimse, tiranı öldürmemelidir. Ayrıca tiranın zehir ile öldürülmesini yanlış olacağını, çünkü dinsizlerin bu tekniği kullanması ile beraber yasal olarak hiçbir dayanak noktasının olmadığını belirtir. Burada kendisinin bir piskopos olduğunun hatırlanması ile beraber Eski Ahid'de öldürme yöntemleri olarak, kılıçla öldürme (Çıkış, 32/27), taşlama (Tesniye, 22/24), yakma (Levililer, 20/14;21/9) gibi yöntemlerin kullanılması, Hıristiyan din öğretisinde yemin üzerine Yeni Ahid'de, "Yine atalarımıza, 'Yalan yere ant içmeyeceksin, ama Rab'bin önünde içtiğin antları yerine getireceksin'..." (Matta 5/33) aslında John'un çelişmediği görülebilir.

John'un bu şartları koymasına karşın tiranların öldürülmesine karşı olmadığını ve din ve onurdan ödün verilmeyerek yapılmasının önemli olduğunu belirterek (Nederman, 2009: 209) kendi içinde bir çelişki yaratmadığını göstermektedir. Zalim bir yöneticinin kendi iradesi ile sonunu kendisinin belirleyeceğini ve tiranların sonlarının karmaşık olduğunu belirterek; kötülüklerinde ısrarcı bir şekilde devam ediyorsa sonunun kötü olacağını ki öleceklerini, ama yapmış olduklarının yanlış olduğunu görür ve tanrıdan af dilerse onun bağışlanacağını belirtir (Nederman, 2009: 210).

Salisburyli John bir papist olarak kilise iktidarını yüceltmış olmasına rağmen Tanrının adaletini uygulayacak kişinin yani *tyrannicide* (tiranı öldürme) eylemini kimin gerçekleştireceğini belirtmemektedir (Ağaoğulları & Köker, 2006: 223). John kendisine ait başka bir eserin olduğunu, tiranlar hususunda düşüncelerini 'Tiranların Sonları Üzerine' adlı

eserinde yer aldığını belirtir (Nederman, 2009: 209) ve bu el kitabının kaybolduğu sanılmaktadır (Tunçay, 2018; 420). Eğer bu kitaba ulaşılmış olsaydı beklide John'un Policraticus'ta muğlâk bırakmış olduğu yerler aydınlatılmış olunabilirdi.

THOMAS AQUINAS ve TİRANLIK ANLAYIŞI

Thomas Aquinas, Hıristiyan düşünürleri arasında en önemlisi olduğu kabul edilmiş ve arkasında bırakmış olduğu eserleri fikri değerler bağlamında oldukça üst düzeyde olan bir teolog-filozoftur. Çalışmamızda kaynaklık edecek ve tiran sorunu üzerine fikirlerini inceleyeceğimiz eseri De Regiune Principum (Prenslik Yönetimi Üstüne), bazı kaynaklarda De Regno (Krallık Üzerine)** olarak bilinmektedir.

Thomas Aquinas, Kıbrıs kralının isteği üzerine yazmış olduğu De Regno (Krallık Üzerine) adlı eseri 'tiran ve tiran sorununu' ele alan bir yapıttır. Farklı görüşler doğrultusunda Kıbrıs kralının ölmesi üzerine 1267 yılında De Regno'yu yazmayı bırakmıştır. Aquinas'ın ardından (kitap 1 I-VI bölümleri ve Kitap 2 nin yarısı) geri kalan kısmını Bartolomeo Fiadoni' ye atfedilmektedir (Dyson, 2002: xix). Aquinas, Antik Yunan'dan bu yana hep karşımıza çıkan yönetim sınıflandırmasının dışına çıkmamıştır. Aristoteles'i izleyen Thomas, iyi olan yönetim şekillerinin var olduğunu kabul eder ve bunlarda yönetilenlerin çıkarlarına hizmet edilir, kötü olan yönetim şekillerinde ise yöneticinin veya yöneticilerin çıkarları üstün tutulduğunu (Ebenstein, 1996: 122) belirtir.

Salisburyli John'dan farklı olarak Thomas "iki kılıç" kuramı düşüncesi olan, kilisenin iktidarlara, tanrının yoluyla üstün olduğu *plenitudo potestatis* anlayışını kabul etmemektedir. O, kilise ile devletin ayrı ve özerk alanlara sahip oldukları anlayışına daha yakındır (Ağaoğulları & Köker: 2006: 252-253). Ayrıca ılımlı bir papist (papa taraftarı) (Şenel, 1995:260) olarak kabul edilebilir.

Aquinas tiranı, bir yöneticinin halkının iyiliği yerine üstlenmiş olduğu görev aracılığıyla kötü kullanan kişinin tiran olacağı (Tunçay, 2018: 432) şeklinde tanımlamaktadır. Thomas tiran için; iktidarını kullanarak baskı yapan, adaletsiz yöneten ve ortak iyiliği değil, kendi kazancını önemseyen bir yönetici olduğunu belirtmektedir (Dyson, 2002: 8).

Thomas, tiranlığın adaletsiz ve haksız bir iktidar olduğunu savunmaktadır. Ona göre tiranlık, haksız bir hükümdarlıktır, çünkü toplumun iyiliğini reddeder kendi iyiliğini tercih eder ve o yönde işler yapmıştır. Tek bir kişinin iyiliği ve çıkarı gözetildiğini ve ayrıca en adaletsiz yönetim biçimi olduğunu çünkü kötülük bireysel hatalardan tek başlarına ortaya çıkacağını savunur. Çirkinlik olarak değerlendirdiği şeyler birçok neden ve çeşitli nedenlerle beraber ortaya çıkacağını, güzelliğin ise tek ve 'bir'den çıkacağını belirtmektedir. Thomas'a göre, kralların adaletinin en iyisi, tiranların adaleti ve hukuku ise en kötüsüdür (Dyson, 2002: 11-12). Kendi çıkarlarını koruyan ve düşünmeye mecbur olan tiran, tanrının adaletini çiğneyecektir (Dyson, 2002: 30).

Thomas'ın tiranlar konusunda fikirlerinin iyi anlaşılması için, tiranlığın yozlaşmamış hali olan krallık hususunda fikirlerinin anlaşılması gerekmektedir. Monark bir yönetimi en iyi olarak kabul eden Thomas, kralları Tanrı'ya benzetir çünkü ona göre yetkiyi tanrıdan alır ve yalnızca ödülü ondan bekler (Dyson, 2002: 27-30). Paulus'un Romalılara Mektubunda on üçüncü baptan birinci ve dördüncü kısma atıfta bulunarak, Tanrının hizmetçisi olduğunu ve yetkiyi O'ndan aldığı tezini destekler. Tanrının yalnızca iyilik için değil cezalandırma amacıyla insanların üzerine bir çoban olarak yollayacağını da ekler.

** Çalışma boyunca Thomas Aquinas'ın De Regno adlı eseri iki ayrı kaynak üzerinden incelenmiştir. Bu çalışmada 'Dyson, R. W. (2002). Aquinas: Political Writing. Cambridge University Press' esere atıfta bulunmuş olmasına karşın, latince ve İngilizce olarak yer verilen <https://isidore.co/aquinas/DeRegno.htm#0> adresinden de yararlanılmıştır.

Kral Tanrı'nın adaletini sağlaması, erdemli bir şekilde yöneticilik yapması ve halkına iyi bir yönetici olması, ortak iyiliği arama ona bir görev olarak verilmiştir. Erdemli bir yönetici olursa ödülü mutluluk olacağını ve kralın ödülünün onur ve şeref olduğunu kabul eder (Dyson, 2002: 24-27). Kral şerefli olmalı ve zenginlik peşinde koşmaması gerekmekte, zenginlik için insanlara zarar vermemeli ve halkının kölesi olmalıdır. Tehlikeli kötülüklerin zafer arzusundan geldiğini, ihtişam arzusunun iki yüzlülük olduğunu ve kral ödül olarak zevk ve zenginlik ararsa kötü olacağını (Dyson, 2002: 22-24) belirten Thomas, tek'in yönetiminde krallığın yozlaşarak tiranlığa dönüşmesini engellemenin yollarını aramıştır. Bunun için irsi krallık yerine seçilmiş krallık sistemini tercih eder (Ebenstein, 1996: 101).

Krallığın yozlaşarak tiranlığa dönüşebileceğini ve bazı insanların kral tarafından yönetildiklerini zannettiklerini fakat aslında onlar krallık pelerini altında tiranlık yaptıklarının görülmüş olduğunu savunur. Çok sayıda yöneticinin kötü olabileceğini ve kralların tiranlara dönüşerek halkına zulüm yaptıklarına, nasıl bir geçiş süreci yaşandığını tarihsel bir örnek olan Roma İmparatorluğunu, teolojik bir örnek olarak ise İbranilerin tarihlerini Kutsal Kitap'tan alıntılar yaparak açıklanmıştır (Dyson, 2002: 15-16).

Tiranlığın monark bir sistemde yerleşmemesi ve kralların tiranlaşmaması için alınması gereken tedbir kralın yetkisinde ölçülü olması ve hukuk ile sınırlandırılmasıdır (Sabine, 1965: 247). Kral olmaya aday olanların, tiran olmasını imkânsız hale getirecek bir şekilde eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Tanrı'nın krallık kurumu için iyi birini atayacağını Kutsal Kitap'tan "Rab, kendi yüreğine göre bir insanı aradı ve Rab halkına karşı prens olmak için onu atadı" (1 Samuel 13:14) yazılan bölüme yer verir (Dyson, 2002: 17-18). Ayrıca krallar tiran olmamak için ellerinden geleni yapmaları gerektiğini öğütleyerek, onları bekleyen büyük ödüllere kavuşabileceklerini belirtir (Dyson, 2002: 30).

Tiranlık yönetiminin oligarşi ve demokrasiden daha kötü olduğunu belirtir. Fakat kötü bir yönetim olarak oligarşi ve tiranlık söz konusu olduğunda tiranlığın tercih edilmesini savunmaktadır. Thomas aslında bu bölümde ehven-i şeri kabul eder ve kötülerin arasında olan bir iyi varsa o yalnızca tiranlığın olduğunu savunur. Bunu savunmasında önemli etken elbette 'tek' yöneticinin olmasını savunmasından kaynaklanmaktadır. Oligarşide çok olan yöneticiler kendi aralarında çatışabilir ve çatışma halka çevrilir, ona zulüm edilebilir (Dyson, 2002: 16-17).

Tiranlıktan kaynaklanan kötülükler, bir önceki paragrafta da görüldüğü üzere, ortak iyiliği hor görür ve kendi özel iyiliğini arar; tutku ve şehvetin esiri olur; keyfi şekilde yönetir ve açgözlülük tutkusu onu esir alır. Thomas, kral yeryüzünü zenginleştirir ama açgözlü adamın onu yok edeceğini belirtir ve Kutsal Kitap'tan bir alıntı ile destekler, (Süleyman 29:4): "adaletle yöneten kral ülkesini ayakta tutar, rüşvet alansa çökertir." Yasalar terk edilirse her şey belirsizlik doğacak, tiranlar zalim olacaklar ve cinayet işleyeceklerdir (Dyson, 2002: 13).

(İş kitabı 15:21) :” korku sesi her zaman onun kulağındadır ve huzur olduğunda (yani, ona zarar verecek kimse olmadığında), o daima vatana ihanet ...” (Dyson, 2002: 14) edeceğini ve tiran korkudan kurtulduğu anda, tekrar zalimliğine dönecek ve zulüm etmeye devam edecektir. Tiranların, dostları ve arkadaşlarının olamayacağını ve onların yalnız başlarına kalacaklarını belirten Thomas, arkadaşlık ve dostluğun dünyevi olanlar arasında en değerli şey olduğunu belirtir. Fakat dostluğu bilmeyen ve dostu olmayanlar bu zevki tadamayacaklar ve zalim olacaklardır. Tiranlar dost olmayı ve dostluğun yararına arzu etseler dahi dostları olmaz. Çünkü onlar yalnızca kendi çıkarlarını düşünürler. Dostluk ise bu durumu kabul etmez dostluğun buluşma noktası ortak çıkarlardır. Tiranların arkadaşları ya azdır ya da hiç yoktur. Kralların hükümeti ise dostluk bağı neticesinde istikrarlı olacaktır. Çünkü kralın dostları, kralları için hiçbir tehlikeden çekinmeyeceklerdir (Dyson, 2002: 31-32).

Thomas göre, antik çağın tarihini ve modern zamanların olayları tarandığında, uzun süredir devam eden bir tiranın hükümeti yoktur. Aristoteles, Politika'sında [V, 12: 1315b 11-39], birçok tiranı sıraladıktan sonra, tüm hükümetlerinin kısa süreli olduğunu gösteriyor; bazıları oldukça uzun bir süre hüküm sürdü çünkü çokça zalim değillerdi (Dyson, 2002: 33) ve bazı yöneticiler kralın haysiyetlerine sığınarak halkına tiranca zulüm uygulamaktadır (Dyson, 2002: 15). Tiranlar adlarının yok olacağını şüphe ederler, fakat onlar yaptıkları cinayetle hatırlanacaklar (Dyson, 2002: 34). Tiranların hükümeti ise uzun soluklu olmaz ve sonları hemen gelir. Tiranın çevresine ve halkına yaşattığı ve çekilmez olan yaşam içinde eğer tirana karşı çıkma fırsatı ele geçerse, halk eksiksiz bir şekilde tiranın karşısında olacaktır ve bu durumda da tiranların yönetimlerinin kısa süreli olacağını gösterir. Halk isyancılara ateşli bir şekilde destek verecektir. Tiran ise bu isyana fazlaca dayanamayacağını savunur (Dyson, 2002: 32).

Tiran izlemiş olduğu politikaları nedeniyle halk tarafından sevgiyle desteklenmez. Hatta halk içinde dostluk bağı ya çok azdır ya da hiç yoktur. Tiran pek çok adamına ve hatta halka güvenmez. Tiranlık hükümeti 'korku' üzerine kuruludur ve korku ile korunur. Fakat korku iktidarını koruyan zayıf bir argümandır. Eğer tiranın gücünün zayıfladığını ve tiranın ceza verme yetkisinin ortadan kalktığını yahut ceza verme gücünün zayıfladığı anlaşılırsa korku içinde olanlar bir isyan çıkarabilir ya da halkı kışkırtabilirler. Korkunun çaresizliği ile umutları kırılanlar cesaretlenebilir ve tirana karşı isyan içinde olunabilir. Bu sebepten dolayı Tiran hükümeti uzun yaşayamayacaktır (Dyson, 2002: 32-33).

Tiranlar kendi zenginliklerini arttıracaklarını belirten Thomas Kutsal Kitaptan yapmış olduğu alıntı ile adaletsiz olan tiranların kendi çıkarları için mal ve mülk peşinde koşacaklarını, halka zulüm yapacağını ama asıl zenginliğin kaynağı olarak ve bahşedişi olana dönecektir. Tiran halka karşı güven duymadığı için çok fazla asker ile kendini korumaya çalışmıştır. Bu askerler ise paralı askerlerdir. Bu askerleri beslemek için daha çok paraya ihtiyaç duyacaktır (Dyson, 2002: 34).

Thomas Aquinas'a Göre Tyrannicide (Tiranı Öldürmek) ve Tiranlara Karşı Halkın Tutumu

Thomas tiranlara karşı yapılacak eylemler için öncelikle tiranlığın ılımlı olup olmadığının bilinmesi gerektiğini savunur. Çünkü tiranlığın baskı ve zulmünün şiddetine göre yapılacak olan eylemlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Tiranlık eğer hafifse ve dayanılacak gibi ise tiranın zulmüne dayanılması gerekir. Fakat halk bu durumu derhal sona erdirmeye arzusuna girerse o zaman iki kötü sonuç ortaya çıkacaktır. İlk olarak tiranın devrilmesine karşı yapılan faaliyetler başarısız olursa eğer, işte o zaman tahammül edilebilir olan tiran artık daha sert olacak ve halka karşı zulmünü arttıracaktır. Böylesine bir sonuç hem başkaldırının başarısız olmasına hem de tahammül edilemeyecek bir tiranın ortaya çıkmasına neden olacaktır. İkinci sonuçta ise tirana karşı verilen mücadele sırasında toplumun içinden sivrilerek çıkan bir kişi olacaktır. Bu durumda yeni olan lider iktidarı ele geçirdiğinde selefine yapılanları gördüğü için korkacak ve bu korkunun neticesinde selefenden daha çok baskı uygulayan ve daha acımasız bir yönetici olacaktır (Dyson, 2002: 18).

Tiran tahammül edilemeyecek ise işte o zaman tiranın öldürülmesinin erdemli bir eylem olduğunu kabul eden düşünceyi Thomas teolojik bir analize tabi tutar. Meov Kralı Eglon'un zalim yönetiminin sonlandırılması için İsraililerin arasında Tanrı tarafından seçilmiş olan Benyamınli Gera'nın oğlu Ehut'un, Kral Eglon'u iki ağızlı kama ile öldürmüş (Hakimler 3/12,30) olmasını, *tyrannicide* (tiranı öldürme) düşüncesini savunanların önemli bir kaynağı olmuştur (Dyson, 2002: 18). Fakat Thomas bu yaklaşımın apostolik öğretiye uygun olmadığını düşünür (Çevik, 2016: 140) ve Petrus'un, "Ey hizmetkarlar, efendilerinizin yalnız iyi ve

yumuşak huylu olmalarına değil, ters huylu olanlarına da tam bir saygıyla bağımlı olun. Haksız yere acı çeken kişi, Tanrı bilinciyle acıya katlanırsa, Tanrı'yı hoşnut eder.”(1.Petrus, 2:18-19) tavsiyesine uyulması gerektiğini düşünür. Tiranı öldürmenin Eski Ahitte kabul gördüğünü fakat Thomas Yeni Ahit'te (İncil) bu uygulamanın benimsenmediğini belirtmektedir (Ağaoğulları & Köker, 2006 :253).

Thomas kendisi ile çelişerek çoğunluğa zarar veren bir tiranın öldürülmesi gerektiğini savunmuştur. Tiranlara karşı gelinmesi için kişisel çıkarlardan arındırılmış olma şartını koşarak, kamu otoritesinin üstlenmesi gerektiğini belirtir. Tiran sorunu üzerine halkın tamamını kapsayan bir çarenin bulunması gerekmektedir. Tiran'a karşı halkın vereceği mücadeleyi sadakatsizce yapılmış bir davranış olarak kabul edilmemelidir. Çünkü yöneten-yönetilen arasında olan antlaşma korunamayacağını ve tiranı bu antlaşmayı hiçe sayacağını bilmesi gerektiğini savunur (Dyson, 2002: 17-21). Tiran'a karşı koyma hem bir hak hem de bir görevdir. Kilise, Tiranı eğer yönetimden indirdiğini söylese, uyruklarının ona itaat yemininden kurtarabilecektir (Şenel, 1995: 260).

Tiranlara karşı insan eli ile bir çözüm yolu bulunamayacak olursa eğer halkın karamsar olmaması ve 'kralların kralı olan Tanrı'ya' başvurulması gerektiğini belirtir. Tiranın acımasız olan kalbini yumuşatacak olanın yalnızca Tanrı olduğunu, "Kralın kalbi, Rab'bin elindedir..." (Süleyman 21:1) şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Thomas, Paulus'un düşüncelerine yakın bir biçimde, tiranların tanrı tarafından gönderildiğine inanır (Ağaoğulları & Köker, 2006: 253). İyileri sınamak ve kötülerini cezalandırmak için Tanrı tiranların iktidarı ele geçirmelerine izin verir. Hoşea'da (13:11) Tanrı'nın "öfkemde sana kral verdim ve gazabımda onu aldım" dediğini belirterek düşüncesini teolojik bir argüman ile desteklemektedir. Tiranların tanrı tarafından gönderilmiş oldukları ve insanların cezalarının süresi dolduğu zaman Bilge Adam (Sirach 10:17): "Tanrı, gururlu prenslerin tahtını altüst etti ve onların yerine köleliği kurdu" ğunu belirterek Tanrı'nın merhameti insanlığın üstünde olacağını savunur.

Thomas tiranlara karşı Tanrı'nın bir kurtarıcı olacağını ve eğer halkın kendisi tarafından seçilerek iktidara gelen yöneticiyi kendisinin indirebileceğini ama üst bir otoriteden –ki bu Tanrı oluyor- ona iktidar verildiyse üst bir otoritenin iktidarı elinden alması (Ebenstein, 1996: 124) gerektiğini belirtirken; kendi ile ters düşerek, tiranın yasalarına uyararak toplumun çok yakında tehlikeli bir duruma düşmesi söz konusu olursa ve yetkili olanı uyarma zamanı yoksa yasa hiçe sayılır ve toplumun iyiliği için gerekli ve zaruri olan yapılır (Göze, 2000: 87).

Thomas'ın çelişkili olan görüşleri arasında ortaya çıkan durumun anlaşılması amacıyla düzene olan sevgisini ve Paulusçu düşüncenin anlaşılması gerekir. Paulus'un Romalılara Mektubunda ortaya çıkan 'herkes üzerindeki iktidara itaat etsin' anlayışı genel kabul görmüştür. Ayrıca mektuptan eklenmesi gereken bazı bölümler Thomas'ın tiranlara karşı halkın tutumu hakkında bilgiler vermektedir.

İlk olarak, (Romalılara 13:1): "Her insan üzerindeki yetkilere bağımlı olsun; çünkü Elohim'den olmayan yetki yoktur ve var olan yetkiler Elohim tarafından atanmıştır." İnsanların kendisinden üst olan otoriteye bağımlı olunması gerektiğini belirtirken, aynı zamanda tüm iktidarların Tanrı tarafından yetkilendirildiğini ve onun tarafından o makama getirildiğini gösterir. İkinci olarak (Romalılara 13:2): "Şöyle ki yetkiye karşı direnen, Elohim'in düzenine karşı direnmiş olur; ve direnenler kendilerine karşı yargı olmuş olacaklar." Tanrı tarafından yetkilendirilen iktidara karşı koymak, bir önceki sözde belirtildiği gibi Tanrı'nın düzenine karşı gelinmiş olacağını belirtir ve yargılanacakları anlamı çıkmaktadır. Üçüncü olarak, (Romalılara 13:3): "Çünkü yöneticiler iyi işler için değil, ama kötü (işlere) korkudurlar. Yetkinin kendisinden korkmamak ister misin? İyi olanı yap ve ondan övgü almış olursun..."

Yöneticilerin düzene ve kötü olarak kabul edilen işler yapıldığı zaman korkutucu olduğunu belirtir ve insanların iyi olanları yapması için teşvik edilmektedir. Son olarak (Romalıları 13:4): “Çünkü sana iyilik için Elohim’in hizmetçisidir. Ama eğer kötü olanı yaparsan kork; çünkü kılıcı boş yere taşıyor, çünkü kötülük yapana gazap için öç alıcı olarak Elohim’in hizmetçisidir.” Yöneticilerin kötü işleri yapanlar için kılıçlarını yani meşru olan şiddeti kullanma haklarını Tanrının ona vermiş olduğu yetki neticesinde kullanacaktır. Şu da belirtilmektedir ki, yöneticilerin Tanrının hizmetkarları olduklarını ve hem iyilikleri hem de kötülükleri Tanrı adına yapmaktadır. Kutsal Kitap’tan alınmış olunan bu bölümler Thomas’ın teolog-filozof olması nedeniyle iktidar ve itaat üzerine nasıl bir düşünce çerçevesi çizmiş olduğu görülmektedir.

Thomas’ın düzene olan sevgisi, tiranlığa olan nefretini bastırıldığı (Şenel, 1995: 260) De Regno ve Summa Teologica eserlerinde görülmektedir. De Regno’da Thomas, Kardeşlikle birleşmiş bir toplumun iyiliği ve refahı, birliğin korunmasında yatacağını, buna barış denileceğini ve toplumun ortadan kalktığı zaman sosyal yaşam avantajının kaybolacağını belirtir (Dyson, 2002: 10). Summa Teologica’da ise, “ne varsa ancak birlik olduğu ölçüde var olduğunu” savunur ve Thomas’a göre “birlik iyiliğin doğasındadır” (Tunçay, 2018: 442).

SONUÇ

İnsanoğlu sosyal bir toplum olarak bir arada yaşamaya başladığı günden itibaren, yönetim sistemlerini sınıflandırmış ve yeni sistemler eklemiştir. Platon’dan bu yana alışık olduğumuz üçlü sınıflandırma ile monarşik bir yönetim sistemi bilinmektedir. Tek’in yönettiği bu sistem tanrısal ya da kültürel normlar ile şekillenmektedir. Kimi zaman hırsına ve zevkine yenik düşen monarklar ortaya çıkmış ve sonları ise kötü bir şekilde olmuştur. Bu zorba monarklara, ‘tiran’ kavramı ile Antik Yunandan beri adlandırılmaktadır. Tiranlar hep baskıcı, zulüm yapan ve acımasız liderler olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Onların halka yapmış olduğu baskı ve eziyet neticesinde halkın tepkisini çekmesi olası bir durum olmuştur.

Salisburyli John ve Thomas Aquinas, tiran tanımı konusunda birbirlerine yakın tanımlar yapmışlardır. Fakat tiranı öldürme eyleminde farklılık göstermektedir. John din ve şereften ödün verilmediği takdirde tiranın öldürülmesi gerektiğini savunur. Aquinas ise bu eyleme sıcak bakmamakta, tiranın düzelmesi için belirli bir süre tirana katlanmak gerektiğini ve yalnızca çoğunluğun yararı mümkün olduğu zaman eylemin gerçekleştirilmesinin uygun olacağını belirtmektedir. Her ikisi de *tyrannicide* eylemini son çare olarak savunurken, John daha cesur bir şekilde belirli şartların oluşması ile eylemin derhal gerçekleşmesi taraftarıdır.

Thomas ve John arasında ortaya çıkan bir başka fark ise Thomas toplumu ve düzeni önceleyerek tiranın öldürülmemesini iddia eder ve Thomas’ın halkın yanında olduğuna dair bir düşüncenin ortaya çıkmasına neden olur. John’da ise bu durum farklıdır. Çünkü onun zalim bir yöneticiyi öldürülmesini iddia etmesinin altında kiliseyi ve din adamlarını koruma amacı yatmaktadır.

John ve Thomas, tiranların tanrının birer ceza olarak görevlendirildiği konusunda benzerlik göstermektedirler. Thomas tiranlardan kurtulmak için tanrıya dua edilmesi gerektiğini savunurken John tarihsel bir olaya atıfta bulunarak İbranilerin tiran yönetimi altında oldukları zamanda önce dua edildiğini daha sonra tiranın öldürüldüğünü aktararak nihai çözümün yine tiranın öldürülmesi olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Thomas tiranların öldürülmemesi gerektiğini savur ve dini argümanlarla bu fikrini destekleyerek ortak iyiliğin, toplum düzeninin onun için önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. John ise tiranların öldürülmesi gerektiğini bunu yaparken onur ve şerefin

korunmasını, dinin emrettiği usullerle tiranı katledilmesi kılıç öldürme, taşlama ve yakma tekniklerle yapılmasının uygun olduğu görülmektedir. John'un muğlak olarak bırakmış olduğu husus *tyrannicide* eylemini kimin yapacağı konusu eserinde de bahsetmiş olduğu 'Tiranların Sonları Üzerine' adlı kayıp eseri şayet günümüze ulaşmış olsaydı muğlak kalan noktalar aydınlatılmış olabilirdi.

John siyasal iktidarın hukuk kurallarına uygunluğu, hukuk kurallarına dayanmayan keyfi iktidara karşı koymanın meşruluğu gibi modern siyasal düşüncenin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Kiliseyi acımasızca eserinde eleştirmiş olması gerçek bir dini iktidar savunucusu olduğunu ispatlamaktadır. Kendisinden birkaç yüzyıl sonra ortaya çıkacak olan *monarkomarklara* bir cesaret verdiği düşünülebilir. Thomas ise eserlerinde incelemiş olduğu konular itibari ile hukuk, teoloji ve bilim felsefi başta olmak üzere Avrupa düşünce hayatına katkıları görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Y. (1959). *Devlet Felsefesi: Seçilmiş Okuma Parçalar*. Ankara: Ajans Türk Matbaası
- Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (2006). *İmparatorluktan Tanrı Devletine*. Ankara: İmge Kitabevi
- Ağaoğulları, M. A. (2009). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi
- Aristoteles (2000). *Politika*. (Çeviren: Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Aşukin, N.S., Butırskiy, N.P & Veber, A.İ. (1979). *Politika Sözlüğü*. (Çeviren: Mazlum Beyhan). İstanbul: Sosyal Yayınlar
- Aquinas, T. (1949). *De regno ad regem Cypri (ON KINGSHIP TO THE KING OF CYPRUS)* (Çeviren: Joseph Kenny). Toronto: The Pontifical Institute of Mediaeval Studies <https://dhspriority.org/thomas/DeRegno.htm#1>
- Aquinum'lu Thomas (2018). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Eskiçağ ve Orta Çağlar*, (Der. Mete Tunçay) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayıncılık, 397-422
- Çevik, C. (2016). "Aquinas'ın De Regno'sunda 'Tiran' ve 'Tiranlık' Anlayışı", *Arkhe-Logos*, S.1, 133-143
- Delacampagne, C. (2003). *Filozof ve Tiran*. (Çeviren: İnci Malak Uysal). Ankara: Epos Yayınları
- Dyson, R. W. (2002). *Aquinas: Political Writing*. Cambridge University Press
- Ebenstein, W. (1996) *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, (çev.İsmet Özel) İstanbul: Şule Yayıncılık
- Finley, M. I. (2003). *Antik ve Modern Demokrasi*. Ankara: Ayraç Yayınevi
- Freeman, C. (2018). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. (Çeviren: Suat Kemal Angı). Ankara: Dost Kitabevi
- Göze, A. (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım
- Güngör, C. (2005) *Policraticus ve Salisburly John'un Siyaset Kuramı*. Ankara: Barış Kitap

- Kaya, M. A. (2016). Eski Yunan Arkaik Çağının Karizmatik Liderleri Tiranlar. *TürkBilim Dergisi*, 20, 23-39.
- Kırdım, Ş. E. (2020). Katiller Demokrasiyi Savunurken: Antik Yunan'da Tiran Katli Olgusunun Hukuki Dayanakları. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 108-149
- Mansel, A. M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Newell, W. R. (2019). *Tiranlar: Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi*. (Çeviren: Dilek Şendil). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Russell, B. (1972). *Batı Felsefesi Tarihi 2 (Ortaçağ)*. (Çeviren Muammer Sencer). Ankara: Bilgi Yayınevi
- Sabine, G. (1965) *Siyasal Düşünceler Tarihi I. Eskiçağ-Ortaçağ*. (çev. Harun Rızatepe) Ankara: Sevinç Matbaası
- Salisbury, J (1990) [1159]. *Policraticus, sive de nugis curialium et de vestigiis philosophorum [Policraticus: Of the frivolities of courtiers and the footprints of philosophers]*. Nederman, Cary J (ed.). Cambridge University Press. <https://archive.org/details/JohnOfSalisburyPolicraticusJohnOfSalisbury/page/n5/mode/2up>
- Salisburyli, J. (2018). Devlet Adamı'nın Kitabından Seçme Parçalar. *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar Eskiçağ ve Orta Çağlar*. (Der. Mete Tunçay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayıncılık, 397-422
- Şenel, A. (1995) *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Taylor, Q. (2006) John of Salisbury, the Policraticus, and Political Thought. *HUMANITAS*, Volume XIX, Nos. 1 and 2, 133-157.